2. ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО СЕКТОРА

УДК 657.6

Нежива М. О.

ЕФЕКТИВНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕЗЕРВІВ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Анотація. *Розглянуто специфіку формування фінансових резервів торговельними підприємствами, їх доцільність та ефективність. Доведено необхідність формування фінансових резервів торговельними підприємствами. Виділено неузгодженості у законодавстві щодо процесу резервування та запропоновано шляхи їх усунення.*

Ключові слова. Торговельні підприємства, ефективність, фінансові резерви

Nezhyva M.

EFFECTIVENESS OF FINANCIAL RESERVES FORMATION OF TRADE ENTERPRISES

Summary. *A specific character of financial reserves formation of trade enterprises, their efficiency and expediency is investigated. It is proved the necessity of financial reserves formation of trade enterprises. It is allocated mismatch in the legislation concerning the process of financial reserves formation and proposed the ways of solving them.*

Keywords. Trade enterprises, effectiveness, financial reserves

1. Вступ

Поглиблення трансформаційних процесів в економіці України, її адаптації до глобальних структурних зрушень призводить до того, що зростає увага до ефективності діяльності підприємств торгівлі, що можливе лише за умови використання узагальненої системи оцінювання досягнутих результатів в різних формах вияву. Така ефективність у ринковому середовищі практично не регламентується і супроводжується результатами досягнення мети в діяльності торговельного підприємства та обумовлена результативністю – виникла дилема фінансового резервування та хеджування.

Необхідність реформування економіки зумовлена динамікою змін економічних відносин, що підтверджує необхідність формування фінансових резервів. Кожна країна створює резерви враховуючи чинне законодавство і національні особливості, традиції. Найбільш поширеними є створення обов'язкового резервного капіталу та інших резервів. Вивчення досвіду зарубіжних країн дозволяє зробити висновок, що вони мають набагато вищий рівень розвитку системи фінансових резервів.

Головною метою цієї роботи є визначення ефективності формування фінансових резервів торговельних підприємств та доведення значимості їх для досягнення фінансової стійкості та економічного зростання в цілому.

Структура статті відображає конкретні завдання: у другому підрозділі проведено аналіз основних літературних джерел, у третьому – зроблено оцінки ефективності формування фінансових резервів торговельних підприємств. Головний висновок полягає у тому, що формування фінансових резервів торговельних підприємств необхідне для їх ефективного функціонування.

2. Аналіз основних літературних джерел

Проблематика пов'язана з ефективністю формування фінансових резервів торговельних підприємств є малодослідженою. Досліджувалися окремі питання: в частині загальних положень резервів розглядалися у працях Бутинця Ф. Ф., Василика О. Д., Вериги Ю. А., Козлової М. О., Орищенко М. М., Пархомчука О. О.; в частині ефективності діяльності торговельних підприємств – у працях Березіна О. В., Блонської В. І., Васильчака С. В., Міценко Н. Г., Хоронжого А. І., Черничко Т. В.

Враховуючи результати та не применшуючи значення вже проведених досліджень, слід акцентувати увагу на проблемних питаннях, які не знайшли свого вирішення, а саме потребують подальших наукових дослідження особливості ефективності формування фінансових резервів торговельних підприємств.

3. Теоретичний та емпіричний коментар

На сьогодні більшість торговельних підприємств не формують фінансові резерви, хоча це може негативно позначитися на їх діяльності. Частка торговельних підприємств, які формують резервний капітал складає лише 5 % (2012 р.). Невизначеність і високий ступінь ризику у сучасній економіці спричиняють необхідність формування фінансових резервів торговельними підприємствами, які створюються для забезпечення стабільності та ефективності функціонування, є захисним механізмом нейтралізації господарських ризиків. Враховуючи те, що з кожним роком в Україні зростає кількість збиткових торговельних підприємств (за результатами 2012 р. – 38,9 %, що на 0,9% більше ніж у 2011 р.), все більш значимим стає використання фінансових резервів як засобу впливу на фінансовий результат. Важливими характеристиками функціонування торговельних підприємств, що визначають їх роль у національній економіці, є кількість та масштаби їх діяльності. Як свідчать статистичні дані, кількість підприємств роздрібної торгівлі зменшилась. Так, у 2012 р. їх кількість порівняно з 2000 р. зменшилась на 47,4 тис. од. [13].

Фінансовий резерв характеризує кількість товарної та грошової маси, що призначені для неочікуваних випадків, для додаткових витрат, які не передбачають використання фондів та запасів. Мова як раз йде про можливі значні збої у діяльності, за яких фінансових ресурсів фондів може бути недостатньо, щоб швидко компенсувати втрати. Наприклад, при стихійних лихах необхідно здійснити відшкодування втрат, кошти на які беруться із відповідних резервів [1, с. 185].

Фінансові резерви створюються у грошовій формі і виступають необхідною умовою стабільного і збалансованого розвитку. Важливою є проблема наукового обгрунтування розмірів таких фондів. Тому що необгрунтоване збільшення чи зменшення фінансових резервів веде за собою негативні наслідки: значне відволікання коштів і сповільнення їх обороту або нестачу коштів при необхідності фінансування непередбачених потреб [6, с. 16].

Ефект є результатом, що характеризує успішність, корисність функціонування окремого процесу або системи загалом, тобто позитивні тенденції в розвитку торговельного підприємства. Ефективність представляє співвідношення результатів з витратами після їх досягнення [7, с. 261-262]. Основним принципом формування системи показників ефективності й вираження її суті на всіх рівнях управління економікою є співвідношення кінцевого результату (обсягу випуску чи реалізації продукції) й ефекту (прибутку) зі застосовуваними і спожитими ресурсами.

Резервами і шляхами підвищення ефективності діяльності торговельного підприємства можуть і повинні стати залучення іноземних моделей ведення бізнесу, поглиблення використання менеджменту, маркетингові дослідження, вивчення попиту населення через експерименти з диференціації продукції, цікаві підходи в рекламному аспекті. Проведення акцій для покупців, пошук дешевших джерел продукції, оптимізація використання робочого часу, стимулювання працівників, спрямування вільних коштів на оптимізацію транспортування продукції, розташування таких підприємств має бути таким, щоб це було близько від домівки, щоб це був великий супермаркет, з відповідним асортиментом продукції, це також має бути зручний час роботи. Тобто конкретний підхід до покупця, який за поняттями ринку завжди правий.

Поряд з економічною складовою ефективності важливе значення має соціальна складова, що характеризує ступінь використання торговельним підприємством потенційних можливостей трудового колективу, його творчих здібностей, успішність вирішення соціальних завдань, поліпшення умов праці та побуту.

Економічний ефект має соціальний зміст для обох сторін, бо кошти обертаються для того, щоб принести задоволення покупцю, щоб він знову купив товар у даному торговельному підприємстві, мимохідь створюючи замкнуте коло, і так само тому, хто продає товар, бо витрачає кошти на себе, як частину соціуму, йдучи цим самим в інший магазин, щоб задовольнити вже свою потребу [10, с. 137-140].

Передумовами формування конкурентного середовища у торгівлі стали: глибокі зміни функцій торгівлі і в цілому сфери товарного обігу; організаційна перебудова торгівлі; демонополізація, комерціалізація та приватизація; лібералізація комерційної діяльності; формування принципово нової системи економічних відносин і ринкового механізму у торговельній сфері [12, с. 464].

На даному етапі розвитку економіки на національно-державному рівні ступінь регламентації процесу формування фінансових резервів для торговельних підприємств є проблемним. Неврегульовані аспекти щодо процесу резервування згруповано в три блоки:

- відсутність законодавчого закріплення класифікації резервів;
- відсутність чітко розробленої методики та регламентації процесу резервування;
- наявність протиріч та внутрішніх неузгодженостей між різними нормативними актами в частині резервів.

Дослідження практики діяльності торговельних підприємств засвідчує неналежний ступінь уваги для формування резервів, нерозуміння керівництвом підприємств їх необхідності, небажання бухгалтерів формувати будь-які резерви крім обов'язкових [9, с. 7].

Вивчення чинного законодавства, яке регламентує порядок формування та використання резервів, дозволило зробити висновок щодо наявності та відсутності методик їх створення (табл. 1).

Таблиця 1

Наявність та відсутність методик створення резервів

Вид резерву	***Нормативний документ***	***Наявність методики розрахунку***
Резервний капітал	ст. 87 Господарський кодекс України	+
Резерв сумнівних боргів	П(С)БО 10 "Дебіторська заборгованість"	+
Резерви майбутніх витрат і платежів (крім резервів виплат відпусток та гарантійних зобов'язань)	П(С)БО 11 "Зобов'язання"	-
Резерв переоцінки основних засобів	П(С)БО 7 "Основні засоби"	+
Позабалансові резерви	П(С)БО 11 "Зобов'язання"	-

Для усунення неузгодженостей у нормативно-законодавчій базі при дослідженні проблемних питань щодо резервів та забезпечень майбутніх витрат і платежів необхідно:

- дійти однозначності при використанні та тлумаченні понять "забезпечення" та "резерви";
- розмежувати резерви майбутніх витрат і платежів та цільове фінансування;
- доповнити перелік резервів майбутніх витрат і платежів, який наведений в П(С)БО 11 "Зобов'язання", резервами, які знайшли своє відображення в П(С)БО 26 "Виплати працівникам", П(С)БО 27 "Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність", Плані рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій.

Впровадження рекомендацій покращить інформаційну функцію законодавства, призведе до однозначного тлумачення організаційних аспектів щодо формування та використання резервів [4, с. 35-37, 77].

Торгівля є однією з небагатьох галузей національної економіки, зайнятих обслуговуванням населення. Тому її нормальний розвиток багато в чому визначає соціальний клімат у суспільстві. Торгівля безпосередньо відчуває на собі всю гостроту кризи: різке падіння обсягів виробництва, лібералізацію цін, зниження грошових доходів населення. Головне завдання менеджерів торговельних підприємств – це знайти способи оптимізації комерційних процесів, що дало б змогу зменшити поточні витрати, а відповідно отримувати більші прибутки, які, своєю чергою, спрямовувались би на відтворення і розвиток підприємства [11, с. 294-295].

Різноманітні українські підприємства сповідують різну облікову політику в сфері процесу резервування боргів. Проаналізувавши оприлюднену звітність, можна виділити наступні особливості:

- іноді підприємства одночасно використовують різні методи резервування для різних видів дебіторської заборгованості;
- деякі підприємства при резервуванні враховують поріг суттєвості суми боргу (наприклад, групують дебіторську заборгованість за строками погашення, а резерв створюють двома способами; індивідуальний підхід для споживачів, заборгованість яких більше певної суми, і груповий – для споживачів із заборгованістю менше цієї суми);

• щоб підтвердити достовірність величини резерву, деякі підприємства вдаються до систематичних інвентаризацій відповідних статей балансу, на підставі яких і визначають відрахування до резерву сумнівних боргів.

Підприємства, які не переймаються нарахуванням резерву, інколи прагнуть виправдати порушення вимог законодавства положеннями внутрішньої облікової політики. Наприклад, вказують у звітності щось на кшталт «створення резерву сумнівних боргів обліковою політикою не передбачено». Такий підхід є не зовсім некоректним, адже облікова політика не може порушувати стандартів [8, с. 23].

Фінансові резерви як дієвий засіб забезпечення стійкого розвитку підприємств торгівлі проявляється у гарантуванні [9, с. 9]:

- фінансової стійкості, ліквідності та платоспроможності торговельного підприємства;
- соціального захисту персоналу;
- збереження майна власника та нарощення власного капіталу;
- зовнішніх інвестицій;
- формування джерел самофінансування;
- відшкодування можливого зменшення балансової вартості активів.

Оскільки фінансові резерви гарантують розвиток підприємства, то й водночас вони впливають на його потенціал. Потенціал торговельного підприємства (рис. 1) може бути визначений як спроможність суб'єкта ринку сформувати певні види економічних ресурсів, володіти ними, залучати ззовні та ефективно використовувати у господарській діяльності з метою задоволення потреб споживачів та отримання власних економічних вигод [3, с. 15-16].

Важливою умовою ефективного функціонування торговельного підприємства є проведення діагностики формування фінансових резервів та адаптація її методики до сучасних інформаційних засобів, зокрема звітності, а також використання електронної системи обробки економічної інформації. Отримана із цих джерел первинна інформація опрацьовується, будуються аналітичні таблиці, розраховується система синтетичних та аналітичних показників. На цій основі визначаються найприйнятніші джерела фінансування, основні резерви підвищення продуктивності праці, зниження витрат обігу, резерви поліпшення ефективності використання капіталу, оптимізується організаційна структура. У підсумку, на базі дослідження всіх сторін діяльності розробляються рекомендації з удосконалення господарського механізму, підвищення ефективності його функціонування, створення та впровадження технологій контролю за фінансово-економічним станом торговельних підприємств [5, с. 96-97].

З огляду на те, що формування фінансових резервів є інструментом впливу на величину фінансового результату шляхом вирівнювання доходів та витрат підприємства, саме у посиленні уваги до перевірки формування фінансових резервів торговельним підприємством як заходу прямого впливу на величину прибутку повинно реалізуватися удосконалення діючої методики обов'язкового та ініціативного аудиту операцій з формування та розподілу фінансових результатів.

Аудит фінансових резервів при перевірці фінансової звітності як складова перевірки фінансових результатів носить ретроспективний та реконструктивний характер, є орієнтованим на визначення правильності формування фінансових резервів та оцінку впливу їх формування на фінансовий результат, його мета – надання гарантії користувачам звітності щодо її достовірності в частині резервів.

Ініціативний, тематичний аудит операцій з формування та використання фінансових резервів має на меті коригування політики резервування, оскільки аудитор висловлює рекомендації щодо розширення переліку ініціативних до формування резервів, коригування облікової політики підприємства. Надання аудиторських консультаційних послуг щодо проблемних питань обліку операцій з фінансовими резервами пов'язане із аналізом політики резервування підприємства, визначенням її ефективності та доцільності та може вимагати перспективного аналізу, прогнозних розрахунків і мати стратегічний та профілактичний характер [9, с. 14].

Рис. 1. Потенціал торговельного підприємства

Найбільш типовими помилками та порушеннями при обліку операцій з формування фінансових резервів є [2, с. 193-195]:

- формальний підхід до складання установчих документів – виникнення прогалин у формуванні основних статутних засад;
- невчасне погашення величини заявленого статутного капіталу, що призводить до застосування фінансових санкцій;
- організація проведення загальних зборів акціонерів здійснюється з порушенням законодавчо встановлених вимог. Це може призвести до зловживань і навіть шахрайства з боку керівництва;
- порушення строків анулювання чи реалізації вилучених акцій, що може призвести до зловживань та адміністративних стягнень;
- порушення порядку здійснення, оформлення в обліку процедур, пов'язаних з дооцінкою необоротних активів, а також вимог документального оформлення операцій з безоплатного отримання активів – викривлення даних про величину капіталу;
- використання нетипової кореспонденції рахунків, що впливає на якість обліку та надання неправдивої інформації користувачам;
- штучне викривлення даних про фінансовий результат з метою досягнення певних цілей (більш привабливий фінансовий результат – для потенційних інвесторів; заниження фінансового результату – з метою ухилення від сплати податків).

Саме тому формування фінансових резервів на торговельних підприємствах є важливим для їх ефективного функціонування.

4. Висновки

Однією з актуальних проблем діяльності торговельних підприємств є оцінювання та планування її ефективності, забезпечення отримання достатніх фінансових результатів для виживання та розвитку. Ефективність діяльності торговельного підприємства є комплексним відображенням кінцевих результатів його діяльності під час реалізації товарів, що забезпечується певним рівнем використання його потенціалу.

Для забезпечення стабільного розвитку, можливості протистояти зовнішнім факторам, своєчасної нейтралізації можливих негативних явищ підприємства торгівлі потребують створення фінансових резервів.

Процес формування фінансових резервів є одним із найефективніших інструментів забезпечення стабільності діяльності підприємства та самострахування від ризиків. Фінансові резерви створюються для забезпечення непередбачених витрат, спеціальних потреб, усунення тимчасових фінансових труднощів і забезпечення нормальних умов діяльності. Ефективність формування фінансових резервів торговельних підприємств є і залишається актуальним і важливим для дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрова М. М. Страхування: навчально-методичний посібник. – К.: ЦУЛ, 2002. – 208 с.
2. Аудит: підручник / Г. М. Давидов, І. Г. Давидов, Ю. Г. Давидов та ін.; за ред. Г. М. Давидова, М. В. Кужельного. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Знання, 2009. – 495 с.
3. Березін О. В. Теорія і практика забезпечення ефективного використання потенціалу торговельних підприємств: [монографія] / О. В. Березін, Ю. В. Карпенко. – Полтава: ІнтерГрафіка, 2012. – 203 с.
4. Верига Ю. А. Резервування капіталу: облік, аудит та звітність: [монографія] / Ю. А. Верига, М. М. Орищенко. – Полтава: РВВ ПУЕТ, 2011. – 180с.
5. Івасів Г. Р. Діагностика ефективності функціонування торговельного підприємства // Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць. – Львів, 2009. – № 19.1. – с. 94-99
6. Кириленко О. П. Фінанси (Теорія та вітчизняна практика): навч. посіб. / О. П. Кириленко. – Тернопіль: Економічна думка, 2000. – 243 с.
7. Міценко Н. Г., Міщук І. П. Ефективність і результативність діяльності торговельного підприємства: оцінка та планування // Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць. – Львів, 2012. – № 22.8. – с. 260-269
8. Омелянович М. Сумнівна і безнадійна заборгованість: класифікація, створення резерву, облік // Все про бухгалтерський облік. – Київ, 2011. – № 29. – с. 20-26
9. Пархомчук О. О. Бухгалтерський облік і контроль операцій з резервами підприємства: автореферат дис. канд. екон. наук / 08.00.09 – бухгалтерський облік, аналіз та аудит (за видами економічної діяльності). – 28.10.2011. – Житомир: ЖДТУ, 2011. – 21 с.
10. Хоронжий А. І., Проць У. І. Соціально-економічна ефективність діяльності торговельного підприємства, резерви і шляхи її підвищення // Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць. – Львів, 2010. – № 20.1. – с. 136-140
11. Черничко Т., Русин О. Організація комерційної діяльності роздрібного торговельного підприємства // Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць. – Львів, 2011. – № 21.1. – с. 294-299
12. Шимко О. В. Розвиток конкуренції у сфері торгівлі як необхідна умова ефективного функціонування споживчого ринку // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». Збірник наукових праць ЛНТУ. Ч.3. – Луцьк, 2012. – № 9 (33). – с. 461-469
13. Державна служба статистики України. Фінанси. – Ресурс доступу: http://www.ukrstat.gov.ua.